

Revizyondan reddiyeye *Gelenek*'te devlet tartışmaları

Cenk Ötküner

Gelenek dergisi geçtiğimiz aylarda çıkan son iki sayısının dosyasını, “Sosyalizm ve devlet” konusuna ayırmıştı.¹ Dosya konusu etrafında toplam dokuz yazı yayınlandı. Bu yazıların çoğunluğunun, sonradan telafisi mümkün olmayacak ciddi teorik-politik hatalar içerdiğini saptadık. Her iki sayının toplam görüntüsünün bazı rötuşlarla giderilemeyecek kadar vahim bir nitelik taşıması bizi harekete geçiren en önemli faktör oldu. Daha ötesi, bu konunun Marksizmin bütünselliğini zedeleyecek biçimde işlendiğini gözlemledik. Dolayumsuz bir ifadeyle, bu tezlerin, belirli bir tarihsel **süreklilik** içinde Marksist teorinin bütünsel revizyonuna **katkı**da bulunduklarını iddia ediyoruz. **Süreklilik** ve **katkı** kavramlarıyla, Marksizmin bu tür revizyonunun günümüzün değil, tarihsel bir sürecin ürünü olduğunu anlatmaya çalışıyoruz.

Bilindiği gibi geçtiğimiz yüzyılda Marksizm, sosyal demokrasi ve Stalinizm tarafından iki kez revizyona uğratılmaya çalışılmıştı. İlk revizyonu, devrimci Marksist önderlerin (Lenin, Trotskiy, Luxemburg) teorik mücadeleleri ve Ekim Devrimi’nin büyük atılımı ile aşmaya çalışan Marksizmi, Stalinizm karşısında daha zorlu bir mücadele bekliyordu. Ekim Devrimi’nin

¹ *Gelenek* dergisinin Eylül 2005’de çıkan 85. ve Ocak 2006’da çıkan 86. sayılarından söz edilmektedir.

içinden -mantıksal değilse bile diyalektik olarak- ortaya çıkan bürokrasi ve onun ideolojisi Stalinizm, Marksizme ciddi darbeler vurdu. Trotskiy'nin veciz ifadesiyle, "entelektüel gariplikler katalogunun başında yer alması gereken, tek ülkede sosyalizm" sözde teorisi üretildi. Tek tek ülkelerin kapitalizm sonrası geçiş rejimleri "sosyalist sistemler" ilan edildiler. Marksizm enternasyonalist özünden koparılmaya çalışıldı.

Gelenek yazarlarının çoğunluğu, bu tartışmadaki fikirleriyle, Marksizmin ikinci büyük revizyonu olan, "Stalinizm Okulu"nun rahle-i tedrisatından yetişmiş unsurlar olduklarını bir kez daha ispat ettiler. Dikkat çekici başka bir boyut daha var. *Gelenek* 'çiler bu dosya etrafında sergiledikleri görüşlerle Lenin'i önce hedef haline getiriyorlar, ardından terk etmek zorunda kalıyorlar. Bu tavır, Marksizmin bütünsel revizyonu olan Stalinizmin, Lenin'i bir türlü hazmedememesinden kaynaklanıyor. *Gelenek*, Stalinizmin temel fikirlerini yeniden üretmek pahasına, Lenin'i de tıpkı diğer devrimci Marksistler gibi gözden çıkarıyor.

Tartışmanın ortaya çıkışı ve önemi

Gelenek 'teki dosyanın -tartışmanın karşı kutbundaki tek yazar olan- Haluk Yurtsever'in görüşlerine karşı hazırlandığını görüyoruz. Yurtsever'e karşı tartışmayı yürüten yazarların ortak fikirlerinden söz ederken; "*Gelenek* yazarlarının çoğunluğu" (Bundan sonra GYÇ) ifadesini kullanacağız.

Dosyanın ele alındığı ilk sayıda, Haluk Yurtsever'in makalesinin başlığı: "Proletarya iktidarı ve devletsizliğe geçiş dönemi". GYÇ ise bu sayıdaki makale başlıklarını şu şekilde saptamışlar: Metin Çulhaoğlu; "Sosyalizmde devlet: Farklı bir yaklaşım denemesi", Erkin Özalp; "Sosyalizm ve devlet", Mehmet Kızıluğil; "Proletarya diktatörlüğü ve devlet." İkinci sayıda ise Yurtsever'in; "Komünizm, devlet ve çözülüş üzerine tezler" başlıklı makalesine, Kemal Okuyan; "Devlet tartışmalarında Kautsky'ye nokta koymak", Aydemir Güler; "Sosyalizmde devlet, Sosyalizm Programı'nda devlet" ve Egemen Aslan; "Eşitlik ve özgürlüğün diktatörlüğü" isimli makaleleri ile karşılık veriyorlar.

Başlarken *Gelenek* 'de Yurtsever'in makalesiyle gündeme gelen tartışmanın önemine dikkat çekmek gerekiyor. Proletarya iktidarı, devlet, komünizmin aşamaları Marksistler için sadece genel teorik çalışmaların değil, aynı zamanda politik-programatik tartışmaların ve faaliyetlerin asli konuları olmuştur. Az evvel değindiğimiz konular, Marx'tan Engels'e, Lenin'den diğer devrimci Marksistlere kadar, bu düzeyde ele alındılar. Bunun nedeni, tarihsel maddeciliğin kendini daha önce ortaya çıkarmış olan düşünce akımlarından

titizlikle ayırmasıdır. Marksistler, insanlığı yok oluşı sürükleyen kapitalizmin hareket yasalarını analiz ederken, aynı zamanda, tüm toplumları evrensel özgürleşmeye götürecek adımlar üzerinde durmayı da ihmal etmediler. Gelecek toplumların topyekûn tasavvuru olmasa bile, politik doğrultuyu belirleyen, bu bakımdan güncelliğini koruyan, canlı bir tartışmadır söz konusu olan.

Buna rağmen GYÇ, bu önemli tartışmayı yürütmekte başlarda pek istekli değiller. Örneğin Çulhaoğlu, sol hareket içinde devlet tartışmalarının iki başlık altında ele alındığını, ilk başlık olan "kapitalist devlet" üzerine yürütülen tartışmaların "hararetinin", ikinci başlık olan "işçi devleti" söz konusu olduğunda düştüğünü belirtiyor. Yazar bu tartışmaları alevlendirecek faktörün, yaşanacak yeni devrimler olduğunu saptıyor: "Kanımca, güçlü bir sol dalganın getireceği yeni devrimci deneyimler olmadan, önce Marx'ın ve Engels'in, ardından Lenin'in ikinci başlığa ilişkin çerçevelerini kurumsal planda ve aynı doğrultuda geliştirip yetkinleştirmek mümkün değildir."² Oysa gerçek bu değil. *Gelenek*'in işaret edilen tartışmaya girmek istememesinin iki temel nedeni var. Birincisi; gündeme gelen konunun Marksizmin temel kaynaklarında Stalinizmin çarpıtmalarından farklı biçimde ele alınıyor olmasıdır. Diğeri ise buna bağlı olarak; Ekim Devrimi başta olmak üzere diğer ülkelerin devrimlerinin, çeşitli bürokratik iktidarlar tarafından çürütüldüğünü saptamaktan kaçınmaktır.

Bu yaklaşımın hemen ardından tartışmayı derinleştirmek hususunda pek istekli görünmeyen Çulhaoğlu ve GYÇ, ihtiyatlı davranmayı bir kenara bırakarak, pozisyonlarını son derece açık biçimde ortaya koymak zorunda kalıyorlar. Bu zorunluluğun nedeni, Yurtsever'in makalesiyle açılan tartışmaya, karşı cepheden müdahale etmeye çalışmak. Bakın Çulhaoğlu diğer yazarlara nasıl bir hareket serbestisi sağlıyor: "Ancak söz konusu başlığa ilişkin hiçbir şey yapılamayacağı anlamına gelmiyor. Örneğin, ilgili metinleri yeniden yorumlamak, üzerinde yeterince durulmamış kimi vurgulara farklı gözlerle bakmak, kısacası verili çerçevelerle biraz ' oynamak ' pekala mümkündür."³ Diğer yazarların bu hareket serbestisini kullanarak Marksizmin tahrifatına nasıl hizmet ettiklerini ilerleyen bölümlerde göreceğiz. Fakat bu aşamada, çoğunluk yazarlarından Kemal Okuyan'ın vardığı sonucu hatırlatalım ki bu tür revizyon hamlelerinin ulaşabileceği sınırları görelim. Okuyan "verili çerçeveye biraz oynayayım" derken bakın neler söylüyor: "Bu koşullarda, geçiş devleti üzerinden yürütülecek tartışmaların Marx ve Engels'le yetinile-

2 M. Çulhaoğlu, "Sosyalizmde devlet: Farklı bir yaklaşım denemesi", *Gelenek*, Sayı 85, 2005, s. 13.

3 M. Çulhaoğlu, a.g.m., s. 13.

Devrimci Marksizm

rek, Lenin'in *Devlet ve Devrim*'deki çerçevesine sadakatle bağlı kalınarak sürdürülmesi büyük bir yanlış olacaktır."⁴ Marksizmin bütünsel yapısıyla bir kez "oynamaya" karar verdiğinizde, revizyondan reddiyeye uzanan tehlikeli bir yola girmiş olursunuz. Bize göre GYÇ bu yolda emin adımlarla ilerliyorlar. Önce *Gelenek*'in temel argümanlarını sıralayalım, ardından bu fikirleri inceleyerek tartışmayı sürdürelim.

Gelenek'in temel argümanları

Bu argümanları beş maddede toparlayabiliriz:

- Proletarya diktatörlüğü ile sosyalizm bir ve aynı aşamalardır.
- Proletarya diktatörlüğünde (sosyalizmde) devlet, **ne sönmülenecek ne de uykuya dalacaktır**. Tersine güçlenerek varlığını sürdürecektir.
- Komünizmde de devlet ortadan kalkmayabilir.
- Bazı yazarlara göre eski kaynaklar yeterli değildir. Bazılarına göre eski kaynaklar, GYÇ ile aynı fikirdedirler.
- Lenin'in *Devlet ve Devrim*'de, Marx'ın gelecek toplumların formasyonları için sürdürdüğü "suskunluğu" devam ettirmemesi hata-
tadır. Kautsky eleştirisi nedeniyle 'çubuğu fazlaca bükerek' anarşizme meyil etmiştir.

Proletarya diktatörlüğü: Sosyalizm mi, sosyalizme geçiş dönemi mi?

GYÇ, işçi sınıfının iktidarı altındaki proletarya diktatörlüğü (sınıflı) ile komünizmin alt evresi sosyalizmi (sınıfsız) aynı aşama olarak tahlil ediyorlar. Çoğunluk eğiliminin iki yazarı, Çulhaoğlu ve Özalp, makalelerinde açıkça ifade ediyorlar: "... 'geçiş dönemi' ile komünizmin alt evresi olarak sosyalizmin, iki ayrı evre yerine tek bir bütün olarak alınmasının daha yerinde olacağını düşünüyorum."⁵ "Marx, 'komünizmin ilk aşaması' olarak andığı 'sosyalizmin' uzun bir sürece yayılabileceğini düşünmüyordu, çünkü sosyalist devrimleri en ileri kapitalist ülkelerde bekliyordu... En azından Lenin'in çıkardığı sonuç, 'proletarya diktatörlüğü' kavramı ile 'komünizmin ilk aşaması', yani 'sosyalizm' kavramlarının, aynı aşamayı anlattığıdır."⁶

4 K. Okuyan, "Devlet tartışmalarında Kautsky'ye nokta koymak", *Gelenek*, Sayı 86, 2006, s. 20.

5 M. Çulhaoğlu, a.g.m., s. 14.

İki makale arasında -esas üzerinde olmamakla birlikte- kritik gördüğümüz bir çelişkiye dikkat çekmek istiyoruz. Çulhaoğlu az evvel yer verdiği görüşlerden hemen önce, devrimci Marksist temel eserlerde var olan komünizm aşamalarını teslim ediyor: “Proletarya diktatörlüğü, hem sınıflı hem ‘devletli’ bir toplumdur. Devam edersek, komünizmin alt evresi olarak sosyalizm, sınıfsız toplumdur. Ardından, komünizmin üst evresi olarak, toplumsal işbölümünün, dolayısıyla hükmetme ilişkisinin ortadan kalktığı uğrağa ulaşılmaktadır.”⁷ Çulhaoğlu’na göre, farklı toplumsal formasyonlara tekabül eden bu düzeylerin, ayrı kategoriler olarak tanımlanması, “süreklilik” konusunda “sıkıntılara” yol açabilir. Bundan ötürü “klasiklere rağmen” proletarya diktatörlüğü (sınıflı) ile sosyalizmi (sınıfsız) aynı aşamalar olarak görmek gerekir. Diğer *Gelenek* yazarları ise, temel Marksist metinlerde, Çulhaoğlu’nun başta saptadığı sonradan vazgeçtiği- ilgili dönemleştirmenin hiçbir zaman var olmadığını iddia ediyorlar. Anlaşılan GYÇ, bu önemli konuda ortak düşünmüyorlar. Kafa karışıklığını gidermek ve gerçeği ortaya çıkarmak için, Marksist ana kaynaklara uzanarak, kapitalizmden komünizme gidene dek tasarlanan evreleri yeniden hatırlayacağız.

Marksizm’de proletarya diktatörlüğü ve sosyalizm

Bilindiği gibi Marx ve Engels, -ilk büyük revizyon hamlesinin (sosyal demokrasi) tahrifat çabalarının aksine- kapitalizmden komünizme kendiliğinden değil, siyasal bir devrim yoluyla varılabileceğini defalarca vurguladılar. Marksizmin ilk programatik metni kabul edilen *Komünist Manifesto*’nun yapısı; “işçi sınıfı iktidarı” formülü ile örülmüştür. *Manifesto*’dan aktarırsak: “Komünistlerin acil hedefleri, bütün öteki proleter partilerinininkiyle aynıdır: Proletaryanın bir sınıf olarak oluşması, burjuva egemenliğinin yıkılması, siyasal gücün proletarya tarafından ele geçirilmesi.”⁸

1852 yılında yakın dostu olan Weydemeyer’e yazdığı mektupta Marx; toplumun sınıflara bölünmüş olduğunu burjuva tarihçilerin saptadığını, burjuva iktisatçıların da bu gelişmenin yapısal özelliklerini tahlil ettiklerini an-

6 E. Özalp, “Sosyalizmde ve devlet”, *Gelenek*, Sayı: 85, 2005, s.43. Bu arada devlet tartışmasına yoğunlaşmışken önemli bir maddi hatayı atlamayalım. Yazarın “Marx, sosyalist devrimleri en ileri kapitalist ülkelerde bekliyordu” ifadesi uzun süredir pek çok çevre tarafından dile getiriliyor. “Genç Marx”ın bu tür beklentisi olsa dahi, bütünsel bir okuma, “olgun Marx”ın geri kalmış kapitalist ülkelerin proleter devrimlerine karşı duyduğu heyecanı gözler önüne serer. Bu konuda bkz. K. Marx, F. Engels, “1882 Rusça Baskıya Önsöz”, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, Ankara, 1993, s. 85-86.

7 M. Çulhaoğlu, a.g.m., s. 14.

8 Marx, Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, s. 124.

latır. Kendi katkılarını ise üç maddede ifade eder: “1) **Sınıfların varlığının**, yalnızca **üretimin gelişmesinde belirli tarihsel evrelerle** bağlantılı olduğu; 2) sınıf mücadelesinin zorunlu olarak **proletarya diktatörlüğüne** yol açtığı; 3) bu diktatörlüğün kendisinin yalnızca **bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına** ve **sınıfsız bir topluma** bir geçiş olduğu.”⁹ Son madde proletarya diktatörlüğünün esas amacını açıkça tarif ediyor; sınıfları ortadan kaldırmak, sınıfsız topluma geçmek.

İlk dönem eserlerinden bu yana, proletarya diktatörlüğü kavramından açıkça söz eden Marx ve Engels, kimi metinlerinde, bu diktatörlüğün aynı zamanda, işçi devleti olduğuna değinmişlerdi. Fakat proletarya diktatörlüğü ile işçi devletinin eş zamanlı kullanımı, 1875 yılında, “Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları” başlığı altında kaleme alınan ve dört bölümden oluşan *Gotha Programının Eleştirisi*’nde belirginleşir. Daha önce pek çok kez başvurulmuş pasajı yeniden hatırlayalım: “Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden ötekine devrim yoluyla geçiş dönemi yer alır. Buna bir siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, burada, devlet, **proletaryanın devrimci diktatörlüğünden** başka bir şey olamaz”¹⁰

Konudan fazla uzaklaşmadan işçi iktidarı hedefinin işçi devleti önermesiyle kaynaşmasının üzerine kısa bir parantez açmak gerekiyor. İşçi iktidarının işçi devletinde somutlanması tüm dünyayı sarsan bir sosyal olayın ardından gerçekleşti. Fark edildiği gibi Paris Komünü’nden söz etmekteyiz. 1871 yılında 72 gün ayakta kalabilen Paris Komünü, proletarya diktatörlüğünün kısa süreli ilk provasıydı. Marx ve Engels proletarya diktatörlüğünü görmek isteyenlere, Paris Komünü’ne bakmalarını önerdiler. Parisli işçiler yeni toplumu inşa etmeye çalışırken, eskinin çürümüş yönetim mekanizmalarını terk etmeye çalıştılar. Komün, kitlelerin siyasi süreçlere aktif katılımının ve denetiminin kanallarını (yasama, yürütme ve yargının tek elde toplanması, seçilmişleri geri çağırma hakkı vb.) sonuna kadar açtı. Marx proletarya diktatörlüğünün kısa süreli bu ilk deneyimini analiz ederken; “... o güne kadar toplumun sırtından geçinen ve onun özgür hareketini kötürümleştiren asalak devlet tarafından emilen tüm güçlerin toplumsal gövdeye geri verildiğinden”¹¹ söz eder.

Gotha Programının Eleştirisi’ne dönersek; ilk bölümün, komünist toplu-

9 Marx, Engels, “Marx to Joseph Weydemeyer in New York, March 5, 1852”, *Selected Correspondence*, Progress Publishers, New York, 1975, s. 64. (Vurgular aslındadır.)

10 Marx, *Gotha Programının Eleştirisi*, Marx, Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, Ankara, 1989, s. 41. (Vurgular aslındadır.)

11 Marx, “Uluslararası Emekçiler Derneği Genel Konseyinin 1871’de Fransa’da İç Savaş Üzerine Çağırısı”, *Fransa’da İç Savaş*, Sol Yayınları, Ankara, 1991, s. 60.

mun evrelerinin tanımlanmasına ayrıldığını görürüz. “Burada karşılaştığımız şey, kendine özgü temeller üzerinde **gelişmiş** olan bir komünist toplum değildir, tersine, kapitalist toplumdaki **çıkıp geldiği** biçimiyle bir komünist toplumdur”¹² ifadesiyle birinci aşamayı dile getiren Marx, bu evrenin ardından kendi temelleri üzerinde yükselecek ikinci aşamayı ise, “komünist toplumun daha yüksek aşaması”¹³ olarak adlandırır. Gayet açık görüldüğü gibi, “siyasal geçiş dönemi” olarak tarif edilen aşama, proletarya diktatörlüğüdür. Bundan sonra sınıfsız toplumun evreleri devreye girecektir. Marx ve Engels'te sosyalizm ile komünizm kavramlarının ortak kullanımı, bu evrelerinin kopukluk içermeyen bağlantılı ilişkisinden kaynaklanır.

Kautsky ve yandaşlarının çarpıtmalarına karşı, Marx'ın devlet öğretisini yeniden değerlendiren Lenin'in çizgisi de farklı değildir. GYÇ tarafından pek hoş görülme-*yen Devlet ve Devrim*'in (*Gelenek'in Devlet ve Devrim* alerjisini, ilerleyen sayfalarda ayrıntılı biçimde ele alacağız.) beşinci bölümünün alt başlıkları şu şekilde saptanmış: “Kapitalizmden Komünizme Geçiş, Komünist Toplumun Birinci Evresi, Komünist Toplumun Üst Evresi.”¹⁴ *Devlet ve Devrim*'de yer alan bu aşamaların ayrıntılarını, uzun alıntılarla sergilemeyi sınırlı tutmaya çalışarak, özet halinde vermeye çalışacağız.

Devlet ve Devrim'de “Kapitalizmden Komünizme Geçiş Aşaması”, -bizim de az önce yer verdiğimiz gibi-, *Gotha Programının Eleştirisi*'ndeki tanınmış pasaj ile başlar.¹⁵ Ardından demokrasinin kapitalist toplumlarda azınlığı oluşturan varlıklı sınıflar için işlediğini, proletarya diktatörlüğünde ise, tarihte ilk kez, çoğunluğun gerçek anlamda toplumu yönetme şansı yakaladığı belirtilir.¹⁶ Bununla birlikte Lenin, proletaryanın, geçiş döneminde, demokrasiyi toplumun tüm üyelerine eşit uygulamak gibi bir hataya düşmemesi gerektiğini anlatır. İktidarı işçilerden geri almak için her türlü yolu deneyecek olan burjuvazi üzerindeki baskının sürekli artırılması gerektiğini vurgular. Dolayısıyla proletarya diktatörlüğünün temel özelliği, kapitalizmden kalan temel ilişkilerin, geçiş toplumunun ilişki ve biçimleriyle yaşadığı gerilimde gizlidir. Bu gerilimi, iç çelişkilerin (proletarya hâkimiyeti ile burjuva kalıntıların varlığı) yoğunlaşması ve dış dinamiklerin (devrim henüz dünya

12 Marx, *Gotha Programının Eleştirisi*, s. 29. (Vurgular aslındadır.)

13 Bu evrelerin ayrıntılı anlatımı için bkz: K. Marx, a.g.m., s. 22-47.

14 V. İ. Lenin, *Devlet ve İhtilal*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 2003, s. 93-113.

15 “Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden ötekine devrim yoluyla geçiş dönemi yer alır. Buna bir siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, burada, devlet, **proletaryanın devrimci diktatörlüğünden** başka bir şey olamaz.” K. Marx, *Gotha Programının Eleştirisi*, s. 41.

16 Lenin, a.g.e. s. 97-98.

çapına yayılmadığı koşullarda bazı kapitalist ülkelerin kuşatması) baskısı had safhaya taşır. Sınıf mücadelelerinin tüm şiddetiyle süreceği bu sancılı dönemde, işçi sınıfının, içerden diğer sınıfların, dışarıdan emperyalistlerin müdahalelerine karşı merkezileşmiş bir aygıt gereksinim duyacağı açıktır. Merkezileşmiş güç devletten başka bir şey değildir. Devletin diğer bir görevi ise, ekonominin toplumun ihtiyaçları temelinde yeniden örgütlenmesini sağlamaktır. Lenin'in deyişiyle, "Proletaryanın, sömürücülerin direncini bastırmak için olduğu kadar, nüfusun büyük yığını -köylülük, küçük burjuvazi, yarı-proleterler- sosyalist ekonominin 'kurulması' içinde yönetmek için de devlet iktidarına, merkezi bir güç örgütüne, bir zor örgütüne gereksinimi vardır."¹⁷ Lenin, geçiş aşamasında, işçi devletinin işlevini ve sınırlarını tarif ettiği satırlardan hemen sonra, Marx'ın "ütopyaya düşmeden", gelecek toplumun evrelerini tanımladığını vurgulayarak, komünist toplumun iki evresini anlatmaya koyulur. Marx ve Engels'in öğrencisi olarak Lenin, kapitalist üretim tarzının hareket yasalarının analizi kadar ayrıntılı olmasa bile, gelecek toplumun gelişme evrelerini çözümlemeyi, politik-programatik metodolojinin geliştirilmesi açısından önemli görür.

Lenin komünist toplumun ilk evresine; "çoğunlukla sosyalizm denildiğini" vurgular.¹⁸ *Gotha Programının Eleştirisi*'ne atıfla, Marx'ın Lassalle'ı nasıl çürüttüğüne yer verir. Bu tartışmada Marx, Lassalle'ın, "işçi emeğinin tüm ürünü işçiye" yaklaşımının, toplumun üretim ve tüketim nesnelerinin (eski-miş makinelerin değiştirilmesi, okul, hastane, yaşlılık yurtlarının harcamaları vs) giderlerini görmezden geldiğini belirtir. Marx'm, "kapitalizmin var olmayacağı bir toplumdaki yaşama koşullarının somut çözümlemesine giriştiğini" vurgular.¹⁹ Söz konusu olan kapitalist dünya sisteminden henüz çıkmış olan ve eski toplumun temel izlerini taşıyan yeni bir toplumdur. Sosyalizmde Lassalle'ın tezleri, "hakkaniyetli bölüşüm", "eşit emek ürünü üzerinde herkesin eşit hakkı" henüz geçerli değildir. Bunun nedeni, üretimin kolektif mülkiyetine dayanan yeni örgütlenmesini kolaylaştıracak olan üretici güçlerin düzeyinden kaynaklanır. Bu düzey, tüm toplum için eşit *bölüşümü* sağlamaya yeterli değildir. Dolayısıyla ürünlerin *bölüşümü* ve toplumsal *işbölümü* burjuva hukukun ölçütlerine göre düzenlenmeye devam eder. Lenin'den bir alıntıyla devam edelim. "Demek ki, komünist toplumun (genellikle sosyalizm adı verilen) birinci evresinde, 'burjuva hukuk' tamamen değil, ancak kısmen, ancak ekonomik devrimin yapılmış bulunduğu ölçüde, yani ancak

17 Lenin, a.g.e., s. 34.

18 Lenin, a.g.e., s. 102.

19 Lenin, a.g.e., s. 102. (Vurgu aslındadır.)

üretim araçlarıyla ilgili olarak yürürlükten kaldırılmıştır. 'Burjuva hukuk', bireylerin üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetini tanıyordu. Sosyalizm üretim araçlarını *ortaklaşa* bir mülkiyet haline getirir. İşte *bu ölçüde*, ama ancak *bu ölçüde* 'burjuva hukuk' yürürlükten kaldırılmış olur. Ama bunun dışında, ürünlerin bölüşümü ve çalışmanın toplum üyeleri arasındaki dağılımının düzenleyicisi bakımından [burjuva hukuk] yürürlükte kalır."²⁰ Özetle, toplumsal mülkiyetin üretim araçları üzerinde tesis edilmesi bakımından **sosyalist**, dağıtımın kapitalist bölüşüm ilkeleriyle yapıldığı ölçüde **burjuva** bir işleyiştir söz konusu olan. Kolektif mülkiyet ortamının tesis edilmesi, kapitalistlerin tarih sahnesinden silindiği anlamına gelir. Ortada "tepesine binilecek" bir sınıfın kalmaması, proletaryanın da varlık nedenini ortadan kaldırır. Lenin, *Devlet ve Devrim*'de, proletarya diktatörlüğü ve komünizmin aşamalarına ilişkin yazdıklarını sonradan değiştirmek yerine aynen muhafaza etmiştir. Ekim Devrimi'nin ikinci yıldönümü dolayısıyla, 7 Kasım 1919'da, *Pravda*'ya, "Sosyalizm sınıfların ortadan kalkması demektir"²¹ diyecek. Bundan iki yıl sonra, 4 Şubat 1921'de ise, "sınıflar olmadığında, bütün üretim araçları emekçi halka ait olduğunda sosyalizme ulaşmış olacağız"²² diye yazacaktı. Aynı yılın Mart ayında, Ulaşım İşçilerinin Kongresi'ne katılan Lenin'in aşağıdaki ifadeleri farklı bir yoruma yer bırakmayacak kadar açıktır. "Az önce salonunuza doğru gelirken üzerinde şu yazı olan bir pankart gördüm: 'İşçilerin ve köylülerin iktidarı sonsuza dek sürecektir'. Bu garip pankartı okuyunca kendi kendime düşündüm: En temel ve basit şeylerde halen yanlış anlamalar sürüyor diye. Gerçekten de eğer işçilerin ve köylülerin iktidarı sonsuza dek sürecektse bu, sosyalizme hiçbir zaman ulaşamayacağız demektir, çünkü sosyalizm sınıfların yok olmasını içerir: oysa işçiler ve köylüler var oldukça, farklı sınıflar var demektir, dolayısıyla tam sosyalizm yoktur."²³

Proletarya diktatörlüğünün, kapitalizmden komünizme geçiş aşaması olması bakımından sınıflı, sosyalizmin ise, sınıflar ortadan kalkmış olduğu için komünizmin alt evresi anlamına geldiğini Marksist klasikler üzerinden kanıtladıktan sonra, GYÇ'nun bir diğer yanılması, neredeyse fetişleştirilen, "sosyalist devlet" meselesine geçebiliriz.

20 Lenin: a.g.e., s. 104.

21 Lenin, "Economics and Politics in the Era of the Dictatorship of the Proletariat", *Collected Works*, cilt 30, Progress Publishers, Moskova, 1977, s. 114.

22 Lenin, "Speech Delivered at an Enlarged Conference of Moscow Metalworkers February 4, 1921", *Collected Works*, cilt 32, Progress Publishers, Moskova, 1977, s. 109.

23 Lenin, "Speech Delivered at the All-Russia Congress of Transport Workers, March 27, 1921", *Collected Works*, cilt 32, Progress Publishers, Moskova, 1977, s. 272.

Devlete duyulan ihtiyaç sonsuz mu? Devletin sönümlenmesi hayal mi?

Marksistleri Anarşistlerden ayıran en temel iki nokta; proletarya diktatörlüğünde, burjuvazinin direncini kırmak için merkezi bir güç aygıtına duyulan ihtiyacın yanı sıra, üretim araçlarının burjuvazinin özel mülkiyetinden proleter devleti mülkiyetine transferidir. Devrimci Marksistleri Stalinistlerden ayıran temel nokta ise, iktidarın ele geçirildiği andan itibaren bir devlet fetişi yaratmak yerine, devletin cenaze töreninin hazırlıklarına başlamaktır. Hazırlıklara başlamak demek, geçiş aşamasında proleter devlete karşı olmak demek değildir. Geleceğin toplumunun alt yapısını kurabilmeyi başarmak için devlet örgütlenmesinden faydalanmak konusunda bir tereddüt yok. Sorun kimileri tarafından geçiş devletinde *sönme*ye başlaması gereken devletin, ideal bir form olarak varlığının güvence altına alınmak istenmesinden kaynaklanıyor. Oysa Marx'tan Engels'e, Lenin'den tüm devrimci Marksistlere kadar, devlet, ideal bir form değil, bir an önce tarihin çöp sepetine atılması gereken geçici bir zorunluluk. Binlerce yıldır egemenler tarafından ezilenleri sömürmenin en temel aracı olan devlete, şekil değiştirse dahi, geçici bir süre katlanmanın **nesnel** (sınıfların aşılammış olması, üretici güçlerin az gelişmişliği) ve **özel** (kapitalist kuşatma, proleter devriminin dünya çapına yayılamaması) temelleri var. Katlanmanın sınırını belirleyecek olan ölçüt ise, bu temellerin niteliksel değişiminde gizlidir.

GYÇ, sosyalizmde "antikalar müzesi"ne yollanması gereken devletin, proletarya iktidarı döneminde *sönme*ye başlaması tezine şiddetle karşı çıkıyorlar. Bakın Çulhaoğlu alanı nasıl açıyor: "... insanların 'devletin sönümlenmesi' konusunda sürekli ve 'derinlikli' tartışmalara girmeleri ister istemez skolastiği de beraberinde getirecektir."²⁴ Ve Mehmet Kuzulugil tamamlıyor: "Sönümlenmeye kurulu proletarya diktatörlüğü kavramına katılmadığım için karşıyım."²⁵ ("Katılmadığı için karşı olmak" dahice bir gerekçe!) O halde bu konu her gündeme geldiğinde, proleter devletin temel işlevlerinin yanı sıra, *sönümlenmesini* de ele alan Marksist klasikler, Çulhaoğlu'na göre, "skolâstik" bir muhteva taşıyorlar. Kuzulugil ise, klasiklerde her seferinde dile getirilen *sönümlenme* tezine karşı çoktan bayrak açmış durumda. 130 yıl sonra bugün, Marx'ın, "proletarya diktatörlüğünü görmek istiyorsanız Komün'e bakın" çağrısıyla yetinmemek gerektiğini belirtiyor. Bizim anlayışımız te-

24 M. Çulhaoğlu, a.g.m., s.12

25 M. Kuzulugil, "Proletarya diktatörlüğü ve devlet", *Gelenek*, Sayı: 85, 2005, s. 65

melden farklı olduğu için, Marksist ana kaynakların devletin *sönümlenmesi* ile ilgili satırlarını yeniden hatırlayalım.

İlk söz Engels'de: "*Proletarya, devlet erkliğini ele geçirir ve üretim araçlarını önce devlet mülkiyeti durumuna dönüştürür. Ama bunu yapmakla, proletarya olarak kendini ortadan kaldırır, bütün sınıf farklılıkları ile sınıf karşıtııklarını ve aynı biçimde, devlet olarak devleti de ortadan kaldırır...* Devlet, tüm toplumun resmi temsilcisi, onun gözle görülür bir kurul biçimindeki bireşimi idi, ama bu, tüm toplumu, kendi başına temsil eden sınıfın devleti olduğu ölçüde böyle idi: ilkçağda, köle sahibi yurttaşların; ortaçağda, feodal soyluluğun; çağımızda burjuvazinin devleti. Sonunda gerçekten tüm toplumun temsilcisi durumuna geldiği zaman, kendi kendini gereksiz kılar."²⁶ Yukarıdaki cümlelerde, devrimci Marksizmin temel önermeleri yankılanmaktadır. Proletaryanın görevleri dört madde etrafında toplanmıştır. Birincisi devlet gücünü ele geçirmek, ikincisi üretim araçlarını devlet mülkiyetine dönüştürmek, üçüncüsü, tarihsel olarak "burjuvazinin mezar kazıcısı" olmasının yanı sıra, iktidarı döneminde kendi mezarını kazmaya başlamak ve son görev, toplumsal gövde tarafından özümleendiği vakit, kendini ve devleti tamamen ortadan kaldıracak olmasıdır ifade edilen. 1875 yılında, August Bebel'e yazdığı mektupta; devletin karşı devrimcileri bastırmak için yararlanılacak geçici bir kurumdan ibaret olduğunu yazan Engels, devletin bir özgürlük aracı olmadığını ısrarla vurgular. Bunun hemen ardından, Marx'la birlikte, devlet yerine başka bir sözcüğün kullanılmasını önerirler. Türkçe **topluluk** sözcüğüne, Fransızca da ise **komüne** karşılık gelen bu Almanca sözcük, **Gemeinwesen**'dir.²⁷

Marx ve Engels'in izinde Lenin, *Devlet ve Devrim*'de "Kapitalizmden komünizme geçiş" alt başlığı içinde *sönme* kavramına karşı sempatisini şu şekilde ifade eder: "Devlet söner" deyimini çok başarılı bir deyimdir, çünkü aynı zamanda, sürecin hem kertililik ve hem de kendiliğindenliğini dile getirir."²⁸ İlerleyen bölümlerde Engels'in açtığı alanda hareket edecek olan Lenin, *sönümlenme* ile ilgili detaylı açıklamalarda bulunur.²⁹ Proletarya diktatörlüğü döneminde, sınıflar varlıklarını sürdürdükleri için, devletin sınıf hâkimiyeti işleviyle varlığını koruyacağı açık. Fakat sınıf hâkimiyeti işlevini yitiren devletin, sınıfsız toplum demek olan sosyalizmdeki, akıbeti, *sönümlenme* tartışmasını da kapsar. Bilindiği gibi sosyalizm, devlet eliyle sovyetle-

26 Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, Ankara, 1977, s. 443. (Vurgular aslındadır.)

27 Engels, "August Bebel'e Mektup", K. Marx, F. Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, s. 57.

28 Lenin, a.g.e., s. 99.

re dayalı yürütülen merkezi planlamanın, ortak mülkiyete evrilmesiyle başlayacaktı. Bu evrimin kısa süreli bir zaman diliminde gerçekleşmesini beklemek safdillik olur. Binlerce yıldır toplumsal gövdeyi kemirmiş olan bir üst yapı kurumudur var olan. Ayrıca -önceki bölümde değindiğimiz gibi- *bölüşüm* ve *dağıtım* ilkeleri, üretici güçlerin düzeyinden ötürü, burjuva hukuka göre düzenlenmeye devam eder. İşte bu nedenlerden ötürü sınıf hâkimiyeti işlevini yitirmiş olan devlet, geçici bir süre varlığını sürdürür. Fakat eskinin merkezileşmiş güç aygıtı *sönmüş*, geriye *tortusu* kalmıştır. Bu yüzden Lenin, burjuvazinin olmadığı ama burjuva hukukun işlediği bu toplumsal formasyonu, “burjuvazisiz burjuva devleti”³⁰ olarak tanımlar. Sınıf hâkimiyetinin aracı olan devlet, **uykuya dalmıştır**. Devletten kalan *tortunun* tamamen **silinmesi** ise komünist toplumun üst aşamasına geçilmesiyle mümkün olacaktır.

“Komünizmde devlet” buluşu üzerine

GYÇ, proletarya diktatörlüğü ile sosyalizmi aynı aşama olarak tahlil ettikleri için “sosyalizmde devlet” gibi Marksizm dışı bir tez geliştiriyorlar. Daha doğrusu Stalinizm tarafından geliştirilen eski tezi yeniden üretiyorlar. Bununla da yetinmeyerek, Marx’ın *Gotha Programının Eleştirisi*’nde; “Komünist toplumda devlet hangi değişikliklere uğrayacaktır?” sorusundan; “komünist toplumda devlet” gibi ancak “entelektüel gariplikler katalogunun” içine girmeyi hak edecek başka bir yargıya ulaşıyorlar. Çulhaoğlu, “Marks’ın ‘komünist toplumda devlet’ gibi bir perspektife sahip olduğunu söylemek zorlama olmayacaktır”³¹ diyerek alanı açıyor. Kuzulugil ise, “Marksizmin komünist topluma ilişkin beklentisinin ‘devletsizlik’ olmadığını da ekleyebilirim”³² cümlesiyle devam ediyor. *Gotha Programının Eleştirisi*’ndeki birkaç cümleden Marx’ın “komünizmde devlet” tahayyül ettiği sonucunu çıkarmak son derece zorlama bir yorumdur. “Komünist toplumda devlet nasıl değişikliklere uğrayacak?” sorusunu bağlamından kopararak, cımbızla çekip alırsanız, “komünizmde devlet” gibi tuhaf bir saptama yaparsınız. Marx anılan soruyu sormadan hemen önce burjuva devletlerden söz eder. Bu devletlerin olmayacağı toplumlarda, diğer sınıfları baskı altında tutma işlevini yitirmiş olan devletten geriye ne kaldığını sorar. Marx’ın bu soruya bütünsel bir yanıtının olmadığı açıktır. Bu ifadelerden, *Gelenek*’in yaptığı gibi yeni bir devlet

29 Bu konuda ayrıntılı bilgi için, *Devlet ve Devrim*’in V. Bölümüne: “Devletin Sönmesinin Ekonomik Temelleri”, s.93- 113 bakınız.

30 Lenin, a.g.e., s.109.

31 M. Çulhaoğlu, a.g.m., s.17.

32 M. Kuzulugil, a.g.m., s. 60.

teorisi fikrine kapılırsanız, gelecekte Marx'ın "devlet dostu" olduğunu bile iddia edebilirsiniz!

Gotha Programının Eleştirisi'nde atıf yapılan pasaj şu şekilde: "...devletin kökenini oluşturan burjuva toplumunun artık mevcut olmayacağı bir gelecekle karşıtlığını belirtmek için 'bugünkü devletten' söz edilebilir. Bu durumda şu soruyla karşı karşıya kalıyoruz: komünist toplumda devlet hangi değişikliklere uğrayacaktır? Başka bir deyişle: böyle bir toplumda devletin bugünkü işlevlerine benzer hangi toplumsal işlevler arta kalacaktır? Bu soru ancak bilimsel olarak cevaplanabilir"³³

Diğer yandan Marx ve Engels, komünizmin iki evresini tanımlarken, sosyalizm ve komünizm kavramlarını birbirlerinin yerine kullanmışlardı. Dolayısıyla Marx'ın, komünizmin alt evresinde (sınıf hâkimiyeti işlevini tamamen yitirmiş), yalnızca *bölüşümün* ve *dağıtımın* örgütlenmesi işleviyle var olacak *kalıntı* devlete işaret ediyor olması güçlü bir olasılıktır. Marx, gelecek toplumların *bölüşüm*-*dağıtım* işlerini organize edecek yapılanmayı ayırtılarıyla ele almayı gereksiz bulmaktadır. Ona göre bu sorunların çözümü, komünist toplumunun ortak bilimsel faaliyetine bırakılmalıdır. Ayrıca sözü edilen metinde, toplumsal yaşamın gelecek duraklarına, şöyle bir değinilerek geçildiğini, esas olarak *Gotha Programı*'nın siyasal içeriğiyle uğraşıldığını gözden kaçırmamak gerekir. *Gelenek* yazarları "sosyalizmde güçlü devlet" tezini -fetiş hale getirerek- o kadar benimsemişler ki, sonradan "komünist devlet" gibi "özgül" bir kavram keşfederek performanslarını üst seviyelere taşıyorlar. Bu bölümde GYÇ tarafından sergilenen bazı fikirleri (Marx ile Engels arasında yaratılmaya çalışılan yapay ayırım, Lenin'in konu bağlamındaki temel fikirlerinin reddiyesi gibi) bir sonraki bölümde ele alacağımız için daha fazla uzatmıyoruz.

***Gelenek*'in "Devlet ve Devrim"i derinden tasfiyesi**

Metin Çulhaoğlu makalesinin giriş bölümünden sonra "muteber sayılmayacak iki tanığın"³⁴ görüşlerindeki bazı "gerçekleri" teslim etmek "gayretiyle", Marx, Engels ve Lenin hakkında çıkarımlarda bulunuyor. Çulhaoğlu bu "gerçekleri" beş maddede özetlemiş. Önce bu maddeleri görelim, sonra söyleyeceklerimiz olacak:

"Birincisi: *Devlet ve İhtilal*, özellikle Marks'ın proletarya diktatörlüğü-devlet- sönümlenme konusuna genel yaklaşımına göre daha uçta vurgular

33 Marx, Engels, *Kritik des Gothaer Programms*, cilt 19, Verlag Berlin, 1962, s. 13-32.
http://www.mlwerke.de/me/me19/me19_013.htm, 12.3.2006.

içermektedir. İkincisi: *Devlet ve İhtilal* ‘propaganda broşürü’ olmasa bile, savaş ve devrim süreci içindeki Rusya için, geniş kitleleri geleneksel bağlanma noktalarından (devlet, otorite, düzenli ordu vb) koparma yönünde çubuk bükken siyasal bir metindir. Üçüncüsü: Günümüzde, devlet kuramının ‘ikinci’ boyutuna ilişkin tartışmalarda [burada işçi iktidarı sonrası devletin rolü tartışması kastedilmektedir] *Devlet ve İhtilal*’e belirli bir ihtiyatla yaklaşılması yararlı olacaktır. Dördüncüsü: Lenin’in 1917’den sonra Sovyet Rusya’nın ayakta kalabilmesi için yaptıkları (örneğin burjuva uzmanların/ teknisyenlerin/ mühendislerin rejime ‘satın alınmaları’ gibi) ile *Devlet ve İhtilal*’de söylenenler arasında belirgin bir açı vardır. Ve beşincisi kendi döneminde Marx’ın devlet tartışmalarının ‘ikinci’ boyutuna ilişkin ölçülülüğü, hatta yer yer suskunluğu yeniden düşünülmeli ve değerlendirilmelidir.”³⁵

Sondan başlayalım. Marx’ın devlet tartışmasının ikinci boyutuna “suskun, ölçülü” yaklaştığımı iddia etmek hayli şaşırtıcı. Bu konuda Paris Komünü üzerine kaleme alınan metinleri ya da *Gotha Programının Eleştirisi*’ni Çulhaoğlu’nun fark etmemesi son derece ilginç. Marx ve Engels’in bu konuda hiç de “ihtiyatlı” olmadıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu savımızın dayanak noktası olan çeşitli metinlerin ilgili alıntılarına daha önce yer verdiğimizden tekrarlamayı gereksiz buluyoruz.

Burada bir parantez açarak önemli farklılıklarımızdan birini belirtelim. Çulhaoğlu ilk makalesinin sonuç kısmında *sönümlenme* konusunda Marx’ın suskun kaldığını Engels’in daha fazla fikir ürettiğini belirtiyor. Bir an için Çulhaoğlu’na hak verelim. Marx bu konuda “susma hakkı”nı kullandı diyelim. Bu “susma”yı Marx’ın gelecek tasavvuru konusundaki “ölçülülüğü” ile açıklamak biraz tuhaf değil mi? Evet Marx geleceğin toplumunun örgütlenme kriterleri üzerine ahkâm kesmedi. Fakat söz konusu olan komünist gelişmenin evreleri olduğunda, bu “susma” edimi olsa olsa onaylamaktır. Yaklaşık kırk yıllık siyasal birlikteliklerinde, kimi konularda Marx’ın, kimi konularda Engels’in daha yoğun çalıştıkları gerçektir. Bu durum, temel fikirlerin (devlet gibi hayati öneme sahip bir konuda) kolektif üretilmediği anlamına mı gelir? Özellikle Marx ve Engels söz konusu olduğunda kolektif entelektüel üretimin mükemmel birlikteliğidir söz konusu olan. Bazı konuların ele alınması hususunda işbölümü yapmışlardı, hepsi bu. Kim hangi konuda daha çok yazarsa yazsın, bu metinlerin altında hangisinin imzası olursa olsun, o fi-

34 Bu tanıklardan ilki, ünlü Anarşist Bakunin, diğeri ise, Harvard’lı Rusya uzmanı bir akademisyen. Çulhaoğlu’na göre “Muteber” olmasalar dahi bazı “gerçekleri” dile getiren bu düşünürlerin görüşleri için, bkz: a.g.m., s. 13-14.

35 M. Çulhaoğlu, a.g.m., s. 14 (Vurgular Çulhaoğlu’na ait)

kirlerin ortak bir kalemin ürünleri olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu tespiti güçlü kılan temel dayanak noktamız, -*Gelenek* tarafından pek muteber görülmesine de- yine Lenin olacak. *Devlet ve Devrim*'in beşinci bölümünün ilk alt başlığı: "Marx sorunu nasıl ortaya koyar?" Bu bölüm Marx ile Engels arasında ayrım yaratmak isteyenlere çok açık bir yanıt niteliğindedir. Biz de sözü Lenin'e bırakarak konuyu kapatalım: "...Marx ve Engels'in devlet ve devletin sönmesi üzerindeki düşüncelerinin adamakıllı uyumlulaştığını ve Marx'tan aktarılan deyimini ["komünist toplumun gelecekteki devleti"] salt *sönme* yolundaki devlete uygun düştüğünü gösterir. Zorunlu olarak uzun süreli bir süreç oluşturacağı için, bu *gelecekteki* 'sönme' zamanını elifi elifine belirtmenin söz konusu olmayacağı açıktır. Marx ve Engels arasında göze çarpan ayrım, işledikleri konular ve izledikleri erekler arasındaki ayrımla açıklanabilir. Engels'in niyeti, devlet üzerindeki (Lasalle tarafından önemli ölçüde paylaşılmış olan) yaygın önyargıların tüm saçmalığını ana çizgileriyle, çarpıcı, keskin biçimde Bebel'e göstermekti. Marx ise bu soruna ancak şöyle bir değinip geçiyordu; çünkü onun dikkatini bir başka konu çekiyordu: komünist toplumun *evrimi*." ³⁶

İkinci maddede ise Lenin'in kitlelerin "devlet, otorite, düzenli ordu" gibi konularda mevcut burjuva hegemonyasının etki alanından koparmak için çubuğu büküğünden söz edilmektedir. Oysa Lenin bu çalışmadaki amacını açıkça şu şekilde tanımlıyor: "Her şeyden önce Marx ve Engels'in devlet üzerindeki öğretilerini inceleyerek ve özellikle bu öğretinin unutulmuş ya da oportünistlerce çarpıtılmış yönleri üzerinde durmak" ³⁷ Lenin'in *Devlet ve Devrim*'de içsel dinamikleri kendi tarafına çekme kaygısı kadar, sosyal-demokrasinin; "kapitalist devlet zamanla kendiliğinden ortadan kalkacak" çarpıtmasına karşı mücadele verdiği açık. Ekim Devrimi'nin mimarı, "Kapitalist devlet kendiliğinden yok olmaz, devrim gerekir" tezini, anti-teziyle, "sosyalizme kapitalizmin evrimsel dönüşümüyle ulaşılabilceği" fikri ile birlikte ele almış ve bir senteze ulaşmıştır. Sosyal demokrasinin darbeleriyle bozulmaya yüz tutmuş araziye temizlerken, proleter devletin *sönmesi* konusunda kafaları karışık olanlara yanıtlar geliştirmeyi de ihmal etmemiştir.

Çulhaoğlu'nun altını çizdiği birinci nokta; Lenin'in Marx'a göre proletarya diktatörlüğü - devlet - *sönümleme* konusunda daha uçta olduğudur. Bu maddeyi üçüncü maddeyle birleştirdiğimizde, (bu görüşlere "ihtiyatlı" yak-

36 Lenin, a.g.e., s. 94. (Vurgular Lenin'e, köşeli parantez bize ait.) Önceki bölümlerde "Komünizmde devlet" saptamasının absürlüğünden söz etmiştik. Burada Lenin, Marx ve Engels arasındaki fikirsel bütünlüğü, aynı tartışmaya gönderme yaparak vurguluyor.

37 Lenin, a.g.e., s. 10.

laşılması gerektiği) Lenin reddiyesinin doruk noktasına çıkıldığını görürüz. Oysa pek çok konuda olduğu gibi proletarya diktatörlüğü- devlet- *sönümlenme* başlıklarına yaklaşıırken Lenin, Marx'ın başarılı bir öğrencisi olduğunu kanıtlamıştır. Tarihsel maddeciliğin izinde **kavrama** ve **aşma** ilkesini teorik-politik- örgütsel pek çok konuda somut olarak hayata geçirmiştir. Kısaca iki örnek vereceğiz. Biri örgütsel diğeri teorik alandan...

Lenin işçi sınıfının iktidara, kendiliğinden değil, ancak **devrimci bir partinin** önderliğinde gelebileceğini ortaya koymuştu. Bolşevik gelenek, 1902'den sonra 15 yıl bu ölçütlere göre inşa edilmiş ve tarihteki ilk muzaffer işçi devrimini başarmıştı. Kapitalizm 20. yüzyıla girerken üretici güçlerin devasa gelişimi karşısında şaşkına dönen Marksistlere karşı Lenin, sermaye birikimi ve ihracı temelinde **emperyalizm** kavramını geliştirmiştir. Burjuva ekonomistlerden Marksist ekonomistlere kadar dünya kapitalizmini anlamak için anahtar bir kavram haline gelen **emperyalizm** tıpkı **devrimci işçi partisi** gibi günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Doğrudur, Lenin, kökleri Marx ve Engels'e dayanan çizginin ileri bir ucudur. Fakat bu noktaya, çizgi dışı "ultra-solculuk" yaparak değil, Marksizmi ilkelerinden saptırmadan daha ileriye taşıyarak ulaşmıştır. Lenin, **kavrama** ve **aşma** ilkesi gereği Marksizmi ileri taşımaya gayret eder. Çulhaoğlu ise devlet tartışmasında, ısrarla Lenin'den geriye gitme eğiliminde...

Dördüncü nokta ise sosyalist devrimden önce söylenenler ile sonradan yapılanlar arasında açığı farkının olduğudur. Şüphesiz teori ile politika göreliliği olarak farklı alanlardır. Genel teorik çerçeve politikaya yön verir. Teori pusuladır, politika ise araç. Fakat teori, başlı başına ele alındığında genel soyut bir çerçeve sağlar. Politika ise belirli bir dönemin yapısal ihtiyaçlarına göre yürütülen çalışmalar bütünüdür. Devrimci Marksizmin özü, teorik çerçeveyi dayatmak değil, somut politikanın diline tercüme etmeye çalışmaktır.

İşte bu anlayış içinde devrim günlerinin sıcak atmosferinde Lenin, "Bolşevikler İktidarı Ellerinde Tutabilirler mi?" başlıklı bir makale kaleme aldı. Bu makalenin başında Paris Komünü'nü hatırlatarak proletaryanın parçalanmış devlet mekanizması yerine kendi aygıtını kurmasını bir kez daha önerdi. "... bu eski mekanizmada baskıcı, rutin ve iflah olmazcasına burjuva nitelikli ne varsa tümünü parçalayıp yerine kendi, aygıtını koyabilir. İşçi, Asker ve Köylü Vekilleri Sovyeti ise, bu aygıtın ta kendisidir."³⁸ Lenin metnin ilerleyen bölümlerinde sovyetlerin devlet aygıtını bütünüyle ele almalarını yoksa işlevsiz organlara dönüşebileceğini belirtir. Lenin'in anlayışına göre merkezileşmiş güç olan devletin Sovyetler tarafından ele alınması gerekir. Aksi halde eski devletin tüm çürümüş parçaları proleter iktidarını çürütmeye başlar. Bu durumda Sovyetler; "hiçbir işlevi kalmayan bir embriyon ya da

basit bir oyuncak haline gelirler.” Ekim Devrimi’nin iki büyük önderi Lenin ve Trotskiy, kitlelerin devlet yönetimine aktif katılımının Sovyetler aracılığıyla mümkün olabileceğini, bu işleyişin bürokrasisinin panzehiri olduğunu biliyorlardı. Devlet işleyişiyle ilgili Marx ve Engels’ten öğrendiklerini, taze işçi devletine transfer etmek (geri çağırma, işçi ücretleriyle devlet görevlileri ücretlerinin eşitlenmesi, işçi denetim ve gözetim işlevlerinin etkin kılınarak yabancılaşmanın önüne geçilmesi) ve bu yolla bürokratik devlet tapınmalarının önüne geçmekti niyetleri.

Çulhaoğlu klasiklerin başta öngördüğü devlet tahayyülü ile uygulama arasındaki açının genişlediğine dikkat çekiyor. Açıcı açılmıştır, doğru. Fakat bunun nedeni Lenin döneminin değil, Stalinizmin temel politikalarından kaynaklanıyor. İşçilerin denetiminden çıkan devletin, bürokrasinin elindeki baskı aygıtına dönüşmesi, Stalin döneminin en önemli karakteristiğidir. Proletarya diktatörlüğü, dünya devrimine yol açarak, sınıfların ortadan kalkmasına doğru meyil edeceği yerde, Stalinizm önderliğinde -bürokrasinin çıkarları temelinde- bürokratik diktatörlüğe yönelmek zorunda bırakılmıştır. Devrimci Marksist önderler bu kaygıyı daima taşıdılar. Bu konuda çeşitli tedbirler almak için var güçleriyle çalıştılar. Bakın, yolun başında (8 Mart 1919) Lenin, Stalin’e nasıl bir not düşünüyor:

“Denetim üzerindeki kararnameye aşağıdaki noktaların eklenmesi gerektiği kanısındayım:

- 1) İşçi katılımı ile merkezi (ve yerel) organların oluşturulması,
- 2) İşçilerin arasından, üçte ikiye kadar kadınlardan meydana gelme zorunluluğu ile tanıkların oluşturulmasını yasa yoluyla sağlamak
- 3) En ivedi görevlerimiz olarak aşağıdaki noktalara hemen öncelik tanınması
 - a. Vatandaşların şikâyetleri üzerine anında denetimler,
 - b. Bürokrasiye karşı mücadele
 - c. Suistimal ve bürokrasiye karşı devrimci önlemler
 - d. Emek üretkenliğinin yükseltilmesine özel dikkat
 - e. Üretimin artırılması vb”³⁹

Stalin’in bu uyarıya hiç kulak asmadığını tarih kanıtladı. Sovyet bürokrasisinin işçi iktidarını gasp ederek, işçi devletini nasıl yozlaştırdığını pa-

38 Lenin, “Bolşevikler İktidarı Elllerinde Tutabilirler mi?” *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, NK Yayınları, İstanbul, 2003, s. 44.

ranteze alarak, *Devlet ve Devrim*'in derinden tasfiyesini sürdüren bir diğer yazara değineceğiz. Kemal Okuyan, *Devlet ve Devrim*'de üç sorun keşfediyor: "Birinci sorun, Lenin'in *Devlet ve İhtilal*'le ilgili tartışmada Marx ve Engels'i temize çıkarmaya dönük ciddi bir baskıyla hareket etmesidir... İkinci sorun, zamanlama ile ilgilidir. Lenin Kautsky ile hesaplaşırken, sosyalist iktidarın devletle ilgili sorunlarına gereğinden fazla girmiştir... üçüncüsü, onun Kautsky ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır."⁴⁰

Birinci sorunun ayrıntılarını okurken hayretler içinde kalmadan edemedik. Lenin, Marx ve Engels'i neden temize çıkarmak ihtiyacı duysun? Ne Marx ve Engels devlet analizlerinde ciddi açıklar verdiler ne de Lenin telaşlanarak bunları kapatmaya çalıştı. Kautsky revizyonizmi Marksizmi "kirletme" hamleleri yaparken, Lenin her zamanki gibi, soğukkanlılığını koruyarak, metinleri ve olguları analiz ediyordu. Lenin gibi **plana dayalı hareket** ilkesinden bir an için kopmayan bir devrimci Marksist, ülke ve hatta dünya çapında devrimci bir durum söz konusu iken, panik içinde, anlık bir ruh halinin getirdiği acemilikler yapar mı? Okuyan'a ve GYÇ'na bir kez daha hatırlatalım. *Devlet ve Devrim*'in alt başlığı; "Marksist Devlet Öğretisi ve Proletaryanın Devrimdeki Görevleri" Lenin'in bütün amacı, devrimci bir durumun egemen olduğu Rusya'da, proletaryanın politik doğrultusunu çizebilmek için gerekli olan teorik çerçeveyi sağlamaktır.

İkinci ve üçüncü maddeyi; "Lenin haddini aştı" şeklinde özetleyebiliriz. Oysa gerçek bu değil. Lenin her zaman somut durumun somut analizini yapmaya çalışan bir komünistti. 1917 yılı başında çarlık yıkılmış, yerini *geçici hükümete* bırakmıştı. İktidar sovyetler ile *geçici hükümet* arasında ikiye bölünmüştü. İkili iktidarın daha fazla yaşayamayacağına öngören Lenin, işçi sınıfının iktidarı üzerine düşünmeye koyuldu. 1905'ten bu yana "sürekli devrim" tezi etrafında mücadele yürüten Trotskiy'i partiye davet etti. İşte tam bu sırada **teorik cephaneliğe**, olası bir işçi iktidarında devletin rolünün tartışıldığı temel eserlerden birini, *Devlet ve Devrim*'i kazandırdı. Bundan ötürü bu temel eser, salt Kautsky ile hesaplaşmanın bir ürünü olarak görülemez. *Devlet ve Devrim* yakın gelecekteki olası bir işçi iktidarının devrim yoluyla açılabilirliğini önerdiği gibi, bu iktidarın sonradan uygulanması gereken programının temel dayanak noktalarından biridir.

Son bölüme geçmeden önce; *Devlet ve Devrim*'de Lenin'in Anarşizme meyil ettiği iddiasının, düpedüz bir safsatadan ibaret olduğunu belirtmek gerekiyor. *Devlet ve Devrim*'de Anarşistlerle yürütülen tartışmalara yer versek,

39 Lenin, "Devlet Denetiminin Yeniden Örgütlenmesi Üzerine Stalin'e Not", *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, s. 141. (Vurgular bize ait)

40 Kemal Okuyan, a.g.m., s. 14- 15.

dergimizin sayfaları kabarıp, yazımız alıntılar kataloguna döner.⁴¹ Bu tartışmada Lenin, ayırım noktalarını kalın çizgilerle çizerek belirginleştirir. Anarşistlerin temel çelişkilerini son derece açık biçimde ortaya koyar. Bütün bu satırları görmezden gelen Stalinistlerin, Lenin'i Anarşizme kaymakla suçlamalarının temel bir nedeni var. Lenin'in **işçi demokrasisi** olgusuna hayati bir önem atfetmesi. Ülke yönetiminde işçilerin seferberliğine dayanan **işçi demokrasisi** tesis edilirse, bürokrasi ayrıcalıklı bir katman olarak toplumsal gövdeye yerleşemeyecektir. Devlet otoritesini mutlak görmeyen Lenin'in, **işçi demokrasisinin** tesis edilmesi için yaptığı tüm öneriler, Stalinistler için, Lenin'de Anarşizm emareleridir. Oysa gerçek bir işçi iktidarı, işçi sınıfının yönetime katılma kapasitesini artıracak ve sürekli etkin kılacak olan, **işçi demokrasisi** ortamının kurulmasından geçer. Lenin ve diğer devrimci Marksistlerin vazgeçilmez gördüğü, bürokrasinin tarihsel temsilcileri olarak Stalinistlerin bir türlü kabul etmek istemedikleri temel yöneliş farkıdır bu.

Tarihsel ve modern bütün revizyonist akımların aksine, devrimci Marksistler *Devlet ve Devrim*'in önemini her zaman teslim etmelidir. Bu çalışmada Lenin, Marx ve Engels'in devlet üzerine ileri sürdükleri fikirleri, adeta "arkeolojik bir kazı" yaparak araştırmış ve Marksizmin temellerini yeniden gün yüzüne çıkarmıştır. Bu çaba, Marksizmin revizyonistlerin elinde iğdiş edilmesinin önüne geçmiştir. *Devlet ve Devrim*, Lenin'in bıraktığı mirasın, bugün de eskimeyen ve değerinden hiçbir şey yitirmeyen en nadide parçalarından biridir.

Gelenek'in açmazı

GYÇ'nun görüşlerinin hangi zemine dayandıklarını, hangi eski metodu kullandıklarını başlarken vurgulamıştık. Dikkat ederseniz bu ilişkinin Sovyetler Birliği'nde somutlanmış biçimlerinin teorik analizine yer vermedik. Bunun iki nedeni var. Bir yandan Stalin dönemine gelene kadar, Marksizm tarafından bu konuda üretilen fikirlerin çarpıtılmasına yanıt vermek zorunluluğu. Diğer yandan bir tür "Stalinofobi" ruh haliyle, Marx, Engels ve Lenin'i paranteze alarak Trotskiy ile kalkış yapmamak. Elbette konunun bağlamı gereği, tartışmayı Trotskiy ile başlatmamak onunla devam ettirmeyeceğimiz anlamına gelmiyor. Sonuçta Sovyet devletinin analizini en yetkin biçimde yapan önder Trotskiy. Bürokrasi ve onun ideolojisi olan Stalinizm ile canı pahasına sonuna dek mücadele yürüten Marksist önder yine Trotskiy. Bitirir-

41 Lenin'in Anarşistlerle yürüttüğü tartışmalar için: *Devlet ve Devrim*'in IV. Bölümünün ikinci başlığı olan; "Anarşistlerle Polemik" (s.69- 73) ve VI. Bölümün üçüncü başlığı olan; "Kautsky'nin Pannekoek ile Polemiği"ne (s. 123- 131) bakınız.

ken *Gelenek* yazarlarının Stalinizm ile olan ilişkilerine kısaca değinmek gerekiyor.

Stalin 10 Mart 1939'da, "SBKP Merkez Komitesi'nin Çalışmaları Üzerine 18. Parti Kongresi'ne Sunulan Rapor" içinde yer alan, "Teorinin Bazı Sorunları" bölümünde çeşitli sorular gündeme getirerek; "sosyalist devletin ortadan kalkması için neden çalışmıyoruz?" diye soranlara bakın nasıl yanıt veriyor: "Bu sorular, soru soranların, Marx ve Engels'in devlet öğretisini cümle cümle ezberlediklerini kanıtlıyor. Ama bu yoldaşların öğretinin özünü kavramadıklarını, bunların hangi tarihsel koşullar altında kaleme alındıklarını bilmediklerini, özellikle içinde bulunduğumuz şimdiki uluslararası durumu anlamadıklarını, kapitalist kuşatmanın var olduğunu ve bunun sosyalizmin ülkesi için doğurduğu tehlikeler olgusunu fark etmediklerini de kanıtlamakta. Bu sorularda sadece kapitalist çevrenin küçümsenmesi dile getirilmiyor, aynı zamanda, burjuva devletlerinin ve organlarının ülkemizde casuslar, katiller, zararlı unsurlar yollamalarının ülkemize karşı bir askeri saldırı düzenlemek için fırsat kollamalarının küçümsenmesi dile geliyor."⁴²

Çulhaoğlu da benzer şekilde; günümüz toplumlarının üretici güçlerin gelişmesinin karmaşık üretim ilişkileri doğurduğunu, işbölümünün aşılmasının olanaksız hale geldiğini, devlet işlerinde geri çağırma ilkesinin zorluğunu, geçiş aşamasından sosyalizme geçişin tahmin edilenden çok daha zaman alacağından söz ediyor.⁴³ Gerek emperyalist ülkeler tarafından kuşatılmış işçi devletlerinin durumu ve görevleri açısından gerekse günümüz koşullarında bu ülkelerin toplumsal yapılarının analizi bakımından söylenecek çok şey var. Bunları şimdilik paranteze alarak, Sovyet deneyimine döneceğiz ve yalın bir soru soracağız: Peki, sonuç ne olmuştur? Yakıcı olan nokta budur. Sovyetler Birliği'nde merkezileşmiş görevleri üstlenen bürokrasi, adım adım güçlenerek devlet aygıtını ele geçirmiştir. Çıkarları uğruna, bir yanda devlet yönetiminden işçileri dışlamış diğer yanda emperyalistlerle yaptığı antlaşmaların bedeli olarak, başka ülkelerdeki devrimlerin yenilgisi için aktif çaba sarf etmiştir. Sovyet bürokrasisi, "tek ülkede sosyalizm" sözde teorisinden, Marksizm karşıtlığında daha da ileri giderek, 1936 yılında, "Sosyalizmi tamamladık komünizme gidiyoruz" yönelişini benimsemiştir. İşçi iktidarını ele geçiren bu gerici güç, kendi ayrıcalıklarını korumak için, işçi sınıfı ve Mark-

42 J. Stalin, "SBKP(B) Merkez Komitesi'nin Çalışmaları Üzerine XVIII. Parti Kongresi'ne Sunulan Rapor, Teorinin Bazı Sorunları", *SBKP(B) XVI., XVII. ve XVIII. Parti Kongre Raporları*, İnter Yayınları, İstanbul, 1994, s. 276-277. (Bu bölüm daha önce Almanca ve İngilizce basımlarıyla karşılaştırılarak *Sınıf Bilinci*'nin 3. sayısında "Sosyalizm ve devlet" başlığı altında yayımlanmıştı.)

43 M. Çulhaoğlu, a.g.m. s. 15-16.

sistler üzerinde ceberut devlet uygulamalarına imza atmış, ardından yerini kapitalistlere bırakarak tarih sahnesinden silinmiştir.

“Sosyalizm, devlet” tartışmasına bir kez girdiğinizde bir açmazla karşı karşıya kalırsınız. Ya Stalinizm’in izinden giderek bürokrasinin tarihsel çıkarları uğruna devrimci Marksizm’in temel argümanlarından vazgeçersiniz ya da (Lenin’in Kautsky ve yandaşlarıyla hesaplaşırken uyguladığı yöntemi kullanarak) Stalinizm’den kopmayı göze alarak, Marksizmin devlet analizini -onun özüne sadık kalarak- yeniden ortaya koymaya çalışırsınız. Bu tartışmayı “ileri adımlar atmak için maddi bir zemine oturtarak” yürütmek isteyen *Gelenek* yazarları sonuna kadar özgürler. Ancak Stalinizmin tezlerini yeniden üretmek yerine, onu layık olduğu yere, tarihin çöp sepetine atmayı göze aldıklarında başarıya ulaşabilirler.